

[K r i t i k a]

Önmagát író filmtörténet

LOCK, KATHLEEN: *HOLLYWOOD REMAKING: HOW FILMS REMAKES, SEQUELS, AND FRANCHISES SHAPE INDUSTRY AND CULTURE*. BERKELEY: UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS, 2024.

Szinte szakirodalmi közhellyé vált, hogy a remake-ek egyidősek a filmtörténettel, a jelenség mélyreható vizsgálatára ennek ellenére kevés kutatás törekedett. Gyakran túlzottan általánosító kérdésfeltevései ellenére a *Hollywood Remaking* a téma egyik legkoherensebb történeti áttekin-tését nyújtja.

Kathleen Lock frissen megjelent monográfiáját mindössze néhány átfogó remake-elméleti mű előzte meg. Az egyre gyakrabban készülő szerkesztett tanulmánykötetekkel szemben – mint a *Play It Again, Sam: Retakes on Remakes* (1998), a *Dead Ringers: The Remake in Theory and Practice* (2002), a *Film Remakes, Adaptations and Fan Productions* (2012), a *Cycles, Sequels, Spin-offs, Remakes, and Reboots* (2016), a *Transnational Film Remakes* (2017) vagy a *Film Reboots* (2020) és a *European Film Remakes* (2021) – leginkább Lucy Mazdon francia filmek amerikai remake-jeit elemző *Encore Hollywoodja* (2000) és Constantine Verevis *Film Remakes* című, 2006-os munkája tekinthető hivatkozási alapnak. Ezek esszéisztikus elemzésekre épülő megfogalmazásmódjához képest ugyanakkor Lock kifejezett célja a jövőbeni kutató-sok számára irányt mutató szisztematikus összegzés elkészítése, ami elsősorban a terület eddigi eredményeit rögzíti, de új perspektívát is kínál a vizsgálatok előremozdítására.

Ez már abból is látszik, ahogy a szerző az eddigi remake-definíciókhoz képest nem (csak) „egy már elkészült film új verzióit”¹ érti a fogalom alatt, hanem az innovatív reprodukció médiaspecifikus gyakorlatát, ami létező szellemi tulajdonokból teremt új gazdasági és kulturális értéket. A különböző filmes formákat létrehozó folyamat ennél fogva egyszerre képvisel minden remake-alakváltozatot a folytatásoktól kezdve a spin-off-okon és a cross-overeken át az előzményekig, melyek a repetíció és a módosítások segítségével „a múltat folytatva ábrázolják a jelent” (p. 5.). Így az általánosabb remake-értelmezés lehetővé teszi a téma tágabb kulturális szempontrendszer-be helyezését az adaptációelmélet felől érkező kutatások közeli textuális elemzéseire képest.

A *Hollywood Remaking* továbbá nemcsak a gyakran bináris oppozíciókra épülő esettanulmányok módsze-reivel kíván szakítani, hanem az egyre inkább globális nézőpontot érvényesítő remake-kutatásokat is szeretné Amerika-centrikusabb irányba terelni. Hiszen a transznacionális verziókhöz képest, amelyek a kulturális kölcsön-hatásokra helyezik a hangsúlyt, a hollywoodi produkciókból készült hollywoodi feldolgozások ugyanahhoz a közönséghez szólnak, mint forrásfilmjeik. Éppen ezért Lock az amerikai filmkészítés kontextusán belül érdek-lődik a különböző újrahasonosítási gyakorlatok generáció-s aspektusai iránt, hogy a remake-ek példáján keresztül azt mutassa be, milyen kollektív identitásképző funkciók-kal bírnak a különböző (pop)kulturális termékek. Ezért elsősorban arra koncentrál, hogy a produkciók miként kívánják pozicionálni magukat a filmtörténeti-kulturális térben. A hagyományos textuális összehasonlításokra épülő interpretációk nem biztosítanak kellőképpen az ehhez szükséges átfogó történeti perspektívát, így a vizsgálatok a filmek különböző paratextusaira támaszkod-nak, főképp recepciótörténetük kerül részletes bemutatásra kritikák, marketinganyagok, DVD-kiadványok vagy éppen nézői levelek segítségével.

A kötet a kulturális emlékezet kérdéseire világít rá, és a „mozigenerációk” fogalmából indul ki, amely alatt Lock az egyazon kulturális termékeket, filmeket fogyasztó nemzedékeket érti, akik személyisége a közös élményeknek megfelelően hasonlóan formálódott. Ezért elsősorban olyan, diakronikusan feldolgozott történetek kerülnek elő példaként, mint többek között a *Csillag születik*, a *King Kong* és a *Testrablók támadása* filmek, amelyek számos, ugyanazon nemzeti kontextusban készült remake-et éltek már meg első alakváltozatuk óta, szemben a gyakran transznacionálisan újramesélt, gyors, szinkronikus átdolgozásokkal. Az ideológiai értelmezéseket érvényesítő elemzések tehát arra hívják fel a figyelmet, hogy miként képesek rámutatni az egyes produkciók az őket övező korok jellegzetességeire, valamint hogyan kommunikál egymással a remake-eken keresztül a jelenben tovább élő múlt és az aktuális közönség. Hiszen Lock alapján a remake-ek nemcsak a korábbi történeteket, hanem azok recepcióját és kulturális örökségét is kénytelenek feldolgozni.

1 Leitch, Thomas: Twice-told Tales: The Rhetoric of the Remake. *Literature/Film Quarterly* 18 (1990) no. 3. pp. 138–149.

A szerző ezt a jelenséget az olyan, hagyományos archíváló funkciók remake-gyakorlatokra vonatkoztatásával magyarázza, mint a tárolás, a megőrzés, a rendszerezés és a hozzáférhetőség. Az elgondolás szerint ugyanis az újramesélt történetek magukba foglalva tárolják és őrzik meg a korábbi időtlen narratívákat, rajtuk keresztül pedig a filmes múltat az utókor számára. A remake-elésre való kiválasztás ráadásul kánonképző funkcióval is bír, mivel ez bizonyos művek privilegizálását jelenti másokkal szemben, míg a hozzáférhetőség például olyan házi videós kiadásokban érhető tetten, amelyek egy-egy remake megjelenésekor az eredeti filmet is belesomagolják az adott kiadványba. A remake-készítők azonban nem pusztán felhasználják és kurátorokként gondozzák a filmtörténeti inspirációkat, reprodukcióik a változó kulturális miliőhöz idomulnak, így az új ideológiai normáknak megfelelő kritikai átértelmezésekre is lehetőséget adnak.

A női *Szellemirtó*khoz, az *Ocean's 8: Az évszázad átveréséhez* és a *Csaló csajok*hoz hasonló „gendercserés” remake-ek trendjének bemutatása mégsem bizonyítja meggyőzően, hogy a kultúra önmagáról gondolkodása és a mozigerációk saját identitásfelfogása szempontjából meghatározó jelentőséggel bírnának a különböző feldolgozások. Hiszen általánosan kijelenthető, hogy minden művészeti alkotás az adott korszak jellegzetességeit tükrözi. A remake-ek mindössze expliciten képesek dokumentálni az esetleges változásokat, szembesíteni az egykori domináns ideológiai vonásokat az új hatalmi struktúrákkal. A kreatív művészi átértékelések gyakorlata ráadásul ellentmondásban áll az ismétlésen keresztül legitimált és fenntartott korábbi történetsemák trendjével, amelyek az egyre népszerűbb nosztalgiafranchise-okat határozzák meg. Ezek lényege ugyanis Hollywood múltjának újra relevánssá tétele és korábbi identitásának megőrzése az egyre gyorsabban változó világban.

Look ezt a remake-eket övező ambivalenciát – ami abból fakad, hogy a jelenség az ismétlések mellett az újdonságokra épül – az időtlenség és a korhoz kötöttség egyidejű érvényesüléseként fogalmazza meg, a generációkon átívelő produkciókban rejlő marketingpotenciált pedig az ebből adódó mozigerációk identitáskrizisek

feloldására képes trendként értelmezi. Ezt az álláspontot csupán a gazdasági trendek változása felől mutatja be, míg a mozigerációkat övező társadalmi jelenségek részletezésének hiányában nem derül ki, hogy miért preferálja a kortárs közönség a múlt nosztalgikus felelevenítését célzó feldolgozásokat az aktuális korszellemhez igazított ideológiai újraértelmezésekkel szemben. Pedig a kötet következtetései alapján ez utóbbi gyakorlat lenne képes a közönség tényleges identitásváltozására reflektálni, ahogy azt többek között Anat Zanger is bemutatja² a különböző remake-láncok eltérő elemei során folyamatos karakterváltozásokon áteső visszatérő szereplők és archetipusok vizsgálatán keresztül, vagy Carolyn Durham³ és Lucy Mazdon is elemzik⁴ a francia filmek nemzeti jellegzetességeihez képest a belőlük készült amerikai remake-ekben érvényesülő identitásváltozások kapcsán.

Mindazonáltal a *Hollywood Remaking* mozigerációk azonosságtudatának mibenlétét nem fejti ki részletesen, Look helyette többpólusú történeti áttekintést kínál egy átfogó kulturális és gyártási szempontokat érvényesítő remake-történet megalkotása érdekében, amelyen keresztül az vizsgálja, hogyan változtak a remake-trendek Hollywood fennállása során. A könyv három nagy fejezete ráadásul más-más nézőpontból közelít ehhez: az első a remake-elmélet fejlődését taglalja, a második a megszokott értelemben vett remake-ek, a harmadik pedig elsősorban a folytatások és más remake-variánsok, többek között a rebootok és a crossoverek mentén meséli újra a filmtörténetet. Ez a kategorizáció rámutat az eltérő remake-formátumok közötti távlati különbségekre a filmtörténeti fordulópontok tükrében – hogy bizonyos innovációk, mint a hangosfilm megjelenése a technikai fejlődésre támaszkodó hagyományos ismétlésformáknak kedveztek, az 1948-as Paramount-döntés ellenben visszaszorította a stratégiai jelentőségüket veszített B filmekként készült remake-eket, míg a televízió elterjedése a szeriális ismétlődésen alapuló gyakorlatokat hívta életre – megkérdőjelezhető válik a tág remake-definíció alkalmazása, miközben a fogalom egy más tulajdonságokkal bíró, szűkebb kategória megnevezéseként is használatos.

2 Zanger, Anat: *Film Remakes as Ritual and Disguise. From Carmen to Ripley*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006.

3 Durham, Carolyn A.: *Double Takes: Culture and Gender in French Films and Their American Remakes*. Hanover–London: University Press of New England, 1998.

4 Mazdon, Lucy: *Encore Hollywood: Remaking French Cinema*. London: BFI, 2000.

A kötet hiánypótló kvantitatív megközelítése ráadásul ellentmond a hasonló adathalmaz-alapú kutatások eddigi eredményeinek, amelyek konszenzusos álláspontja szerint az évente készült remake-ek száma a hangosfilm-korszakba lépéskor volt a csúcson, majd a nyolcvanas évektől kezdve ugrott meg ismét. Loock ehhez képest egy, a korábbiaknál jelentősebb, nagyjából hatezeröttszáz remake-ből álló korpusz alapján egy folyamatosan csökkenő tendenciáról ír, ami valószínűleg a filmcsoport kevésbé egyértelmű lehatárolásából adódik. Loock tág remake-definíciója miatt ugyanis nem evidens, hogy mit ért korábbi hollywoodi filmekben alapuló új hollywoodi filmek alatt, és pontosan milyen alkotások tartoznak ebbe a halmazba. Ha például egy transznacionális amerikai változathoz készül újabb hollywoodi feldolgozás, mint *A hét mesterlövész* esetében, akkor közvetlenül megelőző vagy az eredeti produkció tekinthető forrásnak? Illetve ugyanez a kérdés merül fel az irodalmi műveken alapuló többszörös újraadaptációk kapcsán is.

Agata Hołobut, Jan Rybicki és Miłosz Stelmach közös tanulmánya⁵ azzal a lehetséges magyarázattal szolgál a remake-ek kortárs népszerűségére, hogy míg a harmincas-negyvenes években főképp B filmekként készült gyors feldolgozásokat mutattak be, addig a kortárs filmkultúrában presztízisprodukcióként dolgozzák fel a múlt nagy sikereit. Loock ezt a hipotézist igazolja történeti áttekintésével, kiegészítve az ismétlés módszereit érintő változások magyarázatával. A *Hollywood Remaking*ben alkalmazott remake-definíciónak megfelelő produkciók évenkénti számának csökkenésével párhuzamosan ugyanis az látszik, hogy a hagyományos remake-ekkel szemben arányaiban egyre inkább a folytatások, a spin-offok és a crossover filmek dominálnak. Loock ezek közül is a szerialitásra épülő blockbustersorozatokat emeli ki, mint a *James Bond* és *A majmok bolygója* szériák, amelyek segítségével a kulturális reprodukció ideális modelljéül szolgáló örökfranchise-ok jöhetnek létre.

Az ismétlődések ezzel párhuzamosan zajló moduláris jellegzetességeinek új intertextuális élményéről azonban kevés szó esik, noha ezek az egymásra épülő, átjárható, mégis önálló epizódokból felépülő filmuniverzumok adnak lehetőséget a franchise-nosztalgiát nem felülírva,

párhuzamos kánonokat alkotva megjeleníteni különböző szerzői víziókat és adott narratívák teljes újraértelmezéseit, a kontinuitásnak való megfelelés terhe nélkül. Loock lineáris multiplicitásként hivatkozik erre a jelenségre, ami az örökfranchise-okhoz hasonlóan teremt a repetíciónak és a variációknak köszönhetően „új múltakat” a jelenben a jövő számára, elmosva a mozigerációk határokat a rajongók körében. Ez az elképzelés azonban éppen a popkultúra által formált nemzedéki hovatarozástudat kialakulásának mond ellent, ami a könyv központi fogalma, ráadásul a kelet-német születésű szerző személyes motivációjaként is szolgál a kutatáshoz, hiszen Loockot a személyesebb hangvételű előszó tanúsága szerint a berlini fal leomlása utáni kultúrsokk hatására kezdte el foglalkoztatni intenzíven a nyugati kultúra, a kulturális memória és ezek identitásformáló hatásai.

A *Hollywood Remaking* kötet úgy válik a remake-jelenség átfogó történeti áttekintésévé, hogy a szöveg maga is a remake-gyakorlatra jellemző megoldásokkal él; nemcsak azért, mert számos fejezete jelent már meg korábban önálló publikációként, hanem az egyes részek is hasonló filmtörténeti összefoglalásokkal szolgálnak más-más nézőpontból újramesélve, miközben Loock munkája a szintén remake-elmélettel foglalkozó kutató, Daniel Herbert *Film Remakes and Franchises* című monográfiájának tematikáját és felépítését veszi át. Ennek köszönhetően alapossága ellenére a *Hollywood Remaking* is a témájául szolgáló jelenséget érő leggyakoribb kifogások mentén kritizálható: az eredeti megközelítésmód hiánya, az időnként túlságosan homogén meglátások és általános következtetések miatt.

Lubianker Dávid

⁵ Hołobut, Agata – Rybicki, Jan – Stelmach, Miłosz: Quantifying the remake: A historical survey. *Journal of adaptation in film & performance* 15 (2022) no. 3. pp. 211–226.